

Wildevlieren: gewone vlier en trosvlier

Vlieren houden van dynamiek

Vlier in knotwilg, Heemstede Houten.

Foto: E. van den Dool.

Vlieren zijn echte cultuurvolgers. Ze bloeien op als er wat gerommeld wordt in de natuur en groeien bij voorkeur op dynamische plaatsen, waar wat waterbeweging is, zand verstuift of uitwerpselen van vogels zijn achtergebleven.

Uit de archeologie blijkt dat de vlier sinds de midden-steen tijd regelmatig in de Europese nederzettingen voorkomt. Vanouds heeft de vlier een rijke folklore en was hij onmisbaar om duivelse krachten en hekserij op een afstand te houden. Bij een opgraving van een bronstijdnederzetting uit circa 1800 vóór onze jaartelling, nabij Zwolle, zijn huis-

offerplaatsen gevonden met vlierbessen en kroosjespruimen.

Drie soorten in ons land

Vlieren behoren tot de familie van de Kamperfoelie-achtigen. Het zijn struiken die tot een behoorlijke meerstammige boom kunnen uitgroeien. Echt oud worden ze meestal niet, hooguit

een halve eeuw. Er zijn in totaal zo'n 25 vliersoorten in de wereld. In berggebieden kunnen ze tot vrij grote hoogte voorkomen. Vooral de gewone vlier heeft een groot verspreidingsgebied, van Zuid-Scandinavië tot Noord-Afrika en naar het oosten tot de Kaukasus.

In ons land behoren de gewone vlier (*Sambucus nigra*) en de trosvlier of ook wel bergvlier (*Sambucus racemosa*) tot de wilde houtige flora. De kruidvlier, die hier en daar in Zuid-Limburg voorkomt, is een zeldzaam kruidachtig gewas. Een enkele keer wordt nog de Canadese vlier (*Sambucus canadensis*), die in het oostelijke en centrale deel van Noord-Amerika inheems is, als verwilderde sierstruik aangetroffen. Spontaan komt in de natuur nog een variëteit van de gewone vlier voor met ingesneden blaadjes, de peterselievlier. Ook tussenvormen met de gewone vlier komen voor.

Ecologie

Op vlieren huizen allerlei insecten vanwege het stuifmeel. De bloemen hebben geen nectar. De vooral in warme en droge zomers optredende plagen van zwarte bladluizen bederven nogal eens het gezicht en de vitaliteit van de vlieren, maar de struiken groeien er altijd wel weer doorheen. Vooral spreeuwen zijn dol op vlierbessen en zorgen via de maag voor de verspreiding van de soort. Ook lijsterachtigen, grasmussen, tuinfluiters, winterkoninkjes en fitissen weten de vlieren te waarderen. Duiven hebben zelfs geen geduld om te wachten tot de bessen rijp zijn. Ze plunderen een vlierstruik al als de bessen nog groen zijn. Er zijn maar weinig zoogdieren die vlierstruiken begrazen. Alleen de ree eet er nog wel eens van. Misschien dat de indringende geur van het gekneusde blad en een zekere giftigheid de struik minder aantrekkelijk maakt. Omdat de schors gemakkelijk water opneemt kunnen vlieren rijk zijn aan allerlei epifytische mossen, vooral in de duinen.

De gewone vlier

In de bloeitijd, in het begin van de zomer, is de gewone vlier met zijn vele witte bloesemtuielen een bijzonder decoratieve struik. Het is wellicht het

meest algemene inheemse houtige gewas in ons land. De vlier komt op vrijwel alle bodemtypen voor. Alleen op zeer arme zand- en veengronden ontbreekt de soort. De zaden ontkiemen gemakkelijk, vooral op plaatsen waar een beetje gerommeld wordt. Zelfs in dakgoten, op verweerde muren en knotwilgen weet de vlier nog een plekje te veroveren. Ongetwijfeld is de vlier vroeger uit de natuur gehaald en op het erf aangeplant. Vanuit tuinen kan de vlier weer uitzaaien in bossen en houtwallen.

De gewone vlier is karakteristiek voor enkele bos en struweelvegetaties die van nature wat dynamisch zijn zoals de beek- en rivierbegeleidende bossen. Vooral korte periodieke overstromingen en de aanwezigheid van een voedselrijke aanspoelselzone is een uitstekend kiembed voor de gewone vlier. In de jonge duinen van de zee-reep behoort de vlier met de duindoorn en wilde liguster tot de pioniers. De vlier is daar goed bestand tegen het stuivende zand. Door de beschutting en eetbare bessen trekken ze vogels aan, die voor de nodige bemesting zorgen. Daardoor kunnen er weer allerlei andere planten groeien en wordt een vegetatiesuccessie op gang gebracht. Bij verdere ontwikkeling van het duinstruweel sterft de vlier af en nemen onder andere meidoorn en rozesoorten hun plek in. De gewone vlier komen we ook regelmatig tegen in houtwallen. Van nature zijn vooral de heggen in de uiterwaarden rijk aan vlieren. Door inwaaiende mest komt de gewone vlier ook in veel andere houtwaltypen en bosranden steeds vaker voor.

De trosvlier

De trosvlier kwam tot ver in de vorige eeuw nauwelijks in ons land voor. In Zuid-Limburg bereikte deze vlier zijn noordgrens. In deze eeuw heeft de trosvlier zich echter snel verspreid en komt nu vrijwel in het gehele land voor. De trosvlier wordt daarom tot de zogenaamde neofieten gerekend. Op de Waddeneilanden en in het Deltagebied, op de steilranden van de Oosterschelde na, ontbreekt de soort. De verspreiding is ongetwijfeld mede bevorderd door het toenemende gebruik van de trosvlier in sierbeplantingen en als ondergroei in bosaanleg. Daardoor is het vaststellen van

Vruchten van de trosvlier.

oorspronkelijk genenmateriaal buiten Zuid-Limburg niet eenvoudig. De naam ontleent de soort aan de bloeiwijze en de trosvormig samengestelde, helder scharlakenrode steenvruchten. De struik lijkt bij het ontbreken van bloemen of vruchten sterk op de gewone vlier. De blaadjes zijn wat langer toegespitst en langer gesteeld. Onmiskenbaar is het bruinkleurige merg van de twijgen en takken. De trosvlier bloeit al vroeg in het voorjaar en tegelijkertijd loopt het blad uit. De bloempjes zijn opvallend geelachtig van kleur. In tegenstelling tot de gewone vlier komt de trosvlier juist veel voor op de armere zand- en veenbodems. De soort breidt zich gemakkelijk uit op storingsplekken, kapvlakten en bosranden en is daar vaak in gezelschap van andere 'storingssoorten' als de Amerikaanse vogelkers en het Ameri-

kaanse krentenboompje. De trosvlier kan daarmee tot de verzurings- en vermetingsindicatoren van ons milieu gerekend worden. Ook lijsterbes, boswilg en framboos treffen we in dergelijke milieus wel aan. Vooral spreuwen dragen aanzienlijk bij aan de verspreiding van de trosvlier.

De gewone vlier en de trosvlier behoren tot de wilde houtige flora. De gewone vlier is wellicht het meest algemene inheemse houtige gewas in ons land. De struik komt op bijna alle bodemtypen voor en voelt zich het beste thuis op plaatsen waar waterbeweging is of zand verstuift.

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau in Utrecht en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken.

Gewone vlier in Noord-Limburg.

Foto's: Bert Maes.